

NBP

Narodowy Bank Polski

Departament Edukacji i Wydawnictw NBP

„Diagnoza stanu wiedzy i świadomości ekonomicznej dzieci i młodzieży w Polsce”

Warszawa, 16 maja 2019 r.

Badanie społeczne pn. „Diagnoza stanu wiedzy i świadomości ekonomicznej dzieci i młodzieży w Polsce” zostało zrealizowane na zlecenie Narodowego Banku Polskiego przez konsorcjum firm: ECORYS Polska Sp. z o.o. i Centrum Badań Marketingowych INDICATOR.

Cele badania

1. Ocena stanu wiedzy i świadomości ekonomicznej dzieci i młodzieży.
2. Identyfikacja czynników determinujących poziom wiedzy ekonomicznej dzieci i młodzieży w różnych grupach wiekowych.
3. Rozpoznanie preferowanych i wykorzystywanych źródeł wiedzy ekonomicznej poszczególnych grup wiekowych dzieci i młodzieży.
4. Ocena trafności i skuteczności różnych form działań edukacyjnych z punktu widzenia nauczycieli.
5. Ocena znajomości i uczestnictwa dzieci i młodzieży w programach edukacyjnych z zakresu finansów i ekonomii oraz ocena tych programów.
6. Mapa potrzeb edukacyjnych – identyfikacja obszarów tematycznych, na jakie powinna być ukierunkowana.
7. Zidentyfikowanie potrzeb nauczycieli w zakresie edukacji ekonomicznej – oczekiwane formy i zakres wsparcia.
8. Ocena aktywności finansowej dzieci i młodzieży oraz rodziców.

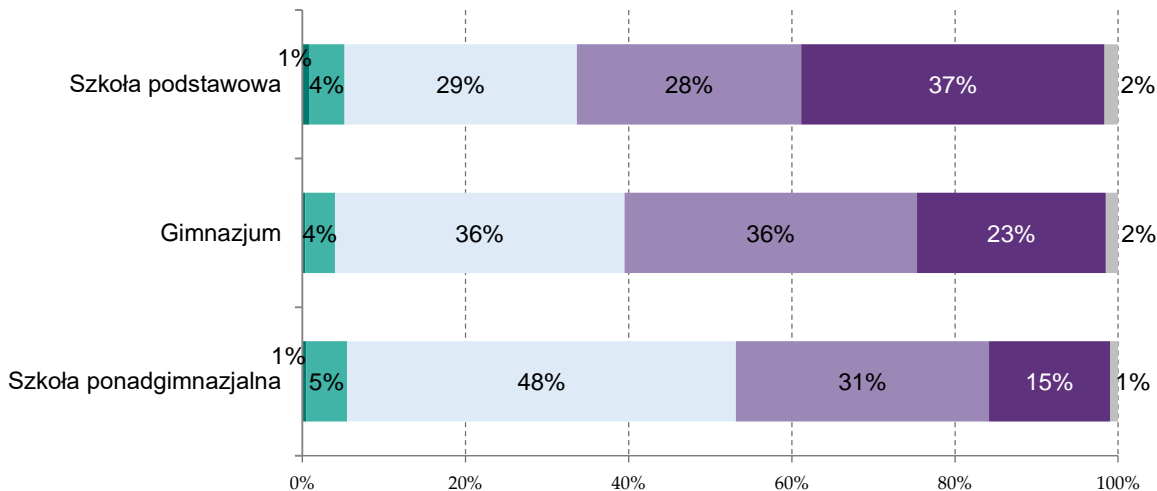
Metodologia badania

Badanie ilościowe	Badanie jakościowe
Technika: CAPI	Technika: Zogniskowane wywiady grupowe i wywiady w diadzie/triadzie na celowo dobranych próbach zapewniających odpowiedni poziom różnorodności materiału badawczego.
Grupy docelowe i wielkości prób <ul style="list-style-type: none">▪ uczniowie VI klas szkoły podstawowej, n=600▪ uczniowie III klas gimnazjum, n=600▪ uczniowie przedostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej, n=600▪ rodzice uczniów, n=600 Nieprobabilistyczny, warstwowo-kwotowy dobór próby, gdzie warstwami były etapy edukacyjne; kwoty (płeć, region zamieszkania oraz klasę wielkości miejscowości). Próba spełnia warunki reprezentatywności.	Grupy docelowe i wielkości prób <ul style="list-style-type: none">▪ nauczyciele WOS (duże miasta n=20, małe miasta n=17)▪ nauczyciele podstaw przedsiębiorczości (duże miasta n=32, małe miasta n=12)▪ kadra szkół podstawowych (klasy I-VII) (duże miasta n=8, małe miasta n=6)
Kwestionariusze <p>Kwestionariusze opracowane na podstawie narzędzi z badania zrealizowanego dla NBP w 2014 r. Średni czas realizacji wywiadu to ok. 30 minut.</p>	Scenariusze <p>Wywiady przyjmowały ustalony schemat wątków tematycznych w celu uzyskania pogłębionych informacji, istotnych z punktu widzenia celów. Scenariusz prowadzonej rozmowy charakteryzował się pytaniami otwartymi i dopuszczał dowolność w kolejności poruszanych zagadnień.</p>
Termin badania: czerwiec – lipiec 2018 r.	

Subiektywna ocena poziomu wiedzy

- Uczniowie na każdym badanym etapie edukacyjnym krytycznie oceniają swoją wiedzę ekonomiczną. Niezależnie od etapu edukacji tylko ok. 5% uczniów ocenia swoją wiedzę jako dużą lub bardzo dużą.
- Wyniki obiektywnego testu wskazują jednak, że nie jest tak niska.

■ Bardzo duża ■ Dość duża ■ Średnia ■ Dość mała ■ Bardzo mała ■ Trudno powiedzieć

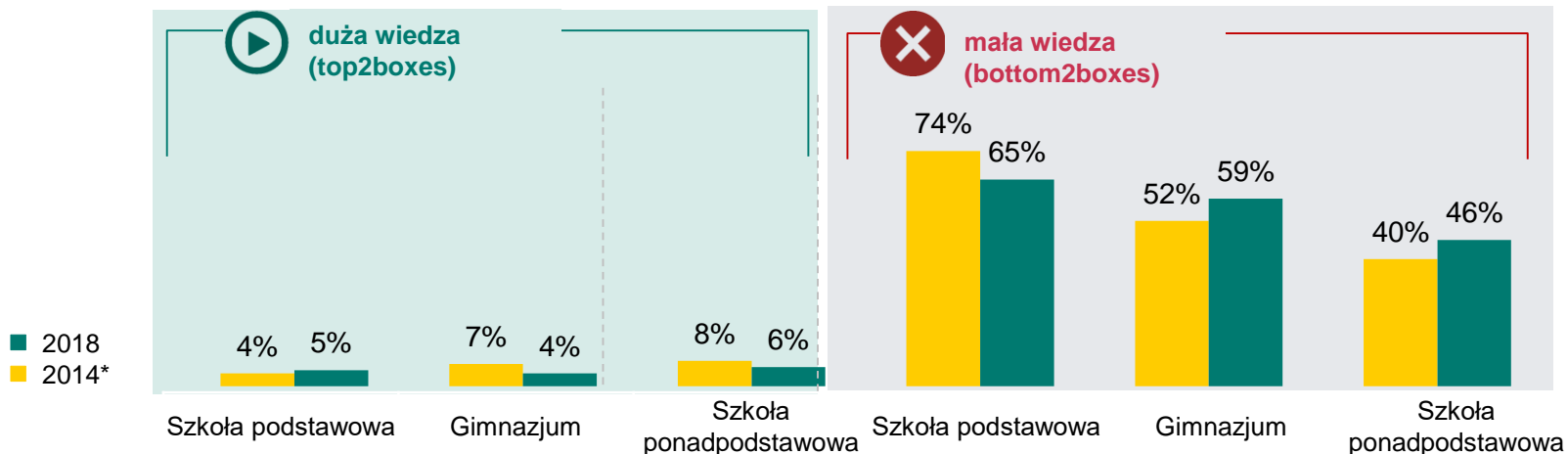

Szkoła podstawowa N=600, Gimnazjum N=600, Szkoła ponadgimnazjalna N=600

	Top2boxes	Bottom2boxes
Szkoła podstawowa	5%	65%
Gimnazjum	4%	59%
Szkoła ponadgimnazjalna	6%	46%

Subiektywna ocena poziomu wiedzy – porównanie zmian od 2014 roku

- Samoocena wiedzy ekonomicznej uczniów nie uległa znacznym zmianom od poprzedniego badania. Dotyczy to zwłaszcza kwestii pozytywnej oceny.
- Jednakże zmiany można zaobserwować w zakresie bottom2box (wiedza „bardzo mała” i „dość mała”). Negatywna samoocena wiedzy spadła o 9 punktów procentowych wśród uczniów VI klasy szkoły podstawowej, ale wzrosła wśród uczniów gimnazjum i szkoły ponadgimnazjalnej (odpowiednio o 7 i 6 p.p.).

* „Diagnoza wiedzy i świadomości ekonomicznej dzieci i młodzieży w Polsce”, badanie Konsorcjum firm: Fundacji Pracownia Badań i Innowacji Społecznych „Stocznia” i Grupy IQS Sp. z o.o. zrealizowane na zlecenie Narodowego Banku Polskiego, październik 2014 r.

Obiektywna ocena stanu wiedzy – Indeks Kompetencji Ekonomicznych 1/2

Indeks Kompetencji Ekonomicznych (IKE) to obiektywny wskaźnik poziomu wiedzy ekonomicznej, do skonstruowania którego wykorzystuje się pozytywne odpowiedzi uczniów w 2 testach.

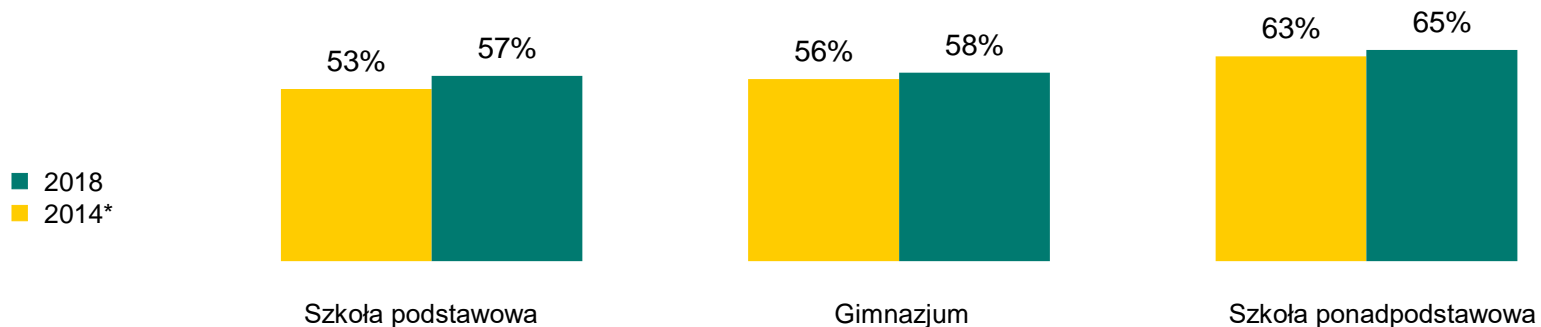
	Test umiejętności ekonomicznych	Test wiedzy ekonomicznej
Forma	<ul style="list-style-type: none">wzorowany przede wszystkim na pytaniach z badania w ramach PISApytania wymagały od uczniów stosowania różnego rodzaju umiejętności np. obliczeń matematycznych, zastosowania wiedzy w praktyce	przybrał formę stwierdzeń, które mogły być prawdziwe lub nie
Pytania	<u>identyczne</u> dla uczniów z każdego etapu edukacji – 13 pytań dla uczniów wszystkich etapów edukacji	<u>różne</u> dla uczniów: <ul style="list-style-type: none">VI klas szkoły podstawowej (15 pytań)III klas gimnazjum i przedostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej (20 pytań)

Obiektywna ocena poziomu wiedzy – Indeks Kompetencji Ekonomicznych (2/2)

Struktura uczniów ze względu na kompetencje ekonomiczne (analogiczna na różnych etapach edukacji)

IKE – średnia liczba poprawnych odpowiedzi

Szkoła podstawowa N=600, Gimnazjum N=600, Szkoła ponadgimnazjalna N=600

Uczniowie VI klas szkoły podstawowej vs. wiedza finansowo-ekonomiczna

Najczęściej wykorzystywane źródła wiedzy:

- rozmowy z rodziną
- lekcje w szkołach
- programy telewizyjne

Najbardziej preferowane źródła wiedzy:

- dyskusje z klasą
- granie w grę finansową w klasie
- oglądanie filmów

Najbardziej preferowane tematy:

- oszczędzanie pieniędzy
- bankowość internetowa
- planowanie kariery zawodowej

Średnia poprawnych odpowiedzi w teście:

- 57%

Uczeń/uczennica o największych brakach:

- mieszka na wsi lub w mieście liczącym od 50 tys. do 200 tys. mieszkańców
- mieszka w regionie południowym (woj. małopolskie, opolskie, śląskie i świętokrzyskie)

Największe braki w wiedzy ekonomicznej:

- definicja PKB
- definicja inflacji
- wiek przejścia na emeryturę w Polsce

Największe braki w umiejętnościach ekonomicznych:

- rozumienie warunków lokat
- obliczanie odsetek od lokaty

Uczniowie III klas gimnazjum vs. wiedza finansowo-ekonomiczna

Najczęściej wykorzystywane źródła wiedzy:

- lekcje w szkołach
- portale internetowe
- rozmowy z rodziną

Najbardziej preferowane źródła wiedzy:

- dyskusje z klasą
- zakładanie własnej mini firmy
- granie w grę finansową w klasie

Najbardziej preferowane tematy:

- inwestowanie pieniędzy
- planowanie kariery zawodowej
- zakładanie własnej firmy

Średnia poprawnych odpowiedzi w teście:

- 58%

Uczeń/uczennica o największych brakach:

- mieszka w regionie wschodnim (woj. lubelskie, podkarpackie, podlaskie)
- mieszka w regionie centralnym (woj. łódzkie, mazowieckie, wielkopolskie)

Największe braki w wiedzy ekonomicznej:

- waluty a eksport
- rentowność obligacji a stan gospodarki
- stopy referencyjne a oprocentowanie kredytów

Największe braki w umiejętnościach ekonomicznych:

- rozumienie warunków lokat
- obliczanie odsetek od lokaty

Uczniowie przedostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej vs. wiedza finansowo-ekonomiczna

Najczęściej wiedzę zdobywa dzięki:

- lekcjom w szkołach
- rozmowom z rodziną
- portalom internetowym

Najbardziej wiedzę chcę zdobywać podczas:

- dyskusji z klasą
- dyskusji w grupach
- zakładania własnej mini firmy

Najbardziej chciał(a)by się uczyć o:

- zakładaniu własnej firmy
- planowaniu kariery zawodowej
- inwestowaniu pieniędzy

Średnia poprawnych odpowiedzi w teście

- 65%

Uczeń/uczennica o największych brakach:

- mieszka w regionie centralnym
(woj. łódzkie, mazowieckie, wielkopolskie)
- mieszka w regionie północnym
(woj. kujawsko-pomorskie, pomorskie, warmińsko-mazurskie)

Największe braki w wiedzy ekonomicznej to:

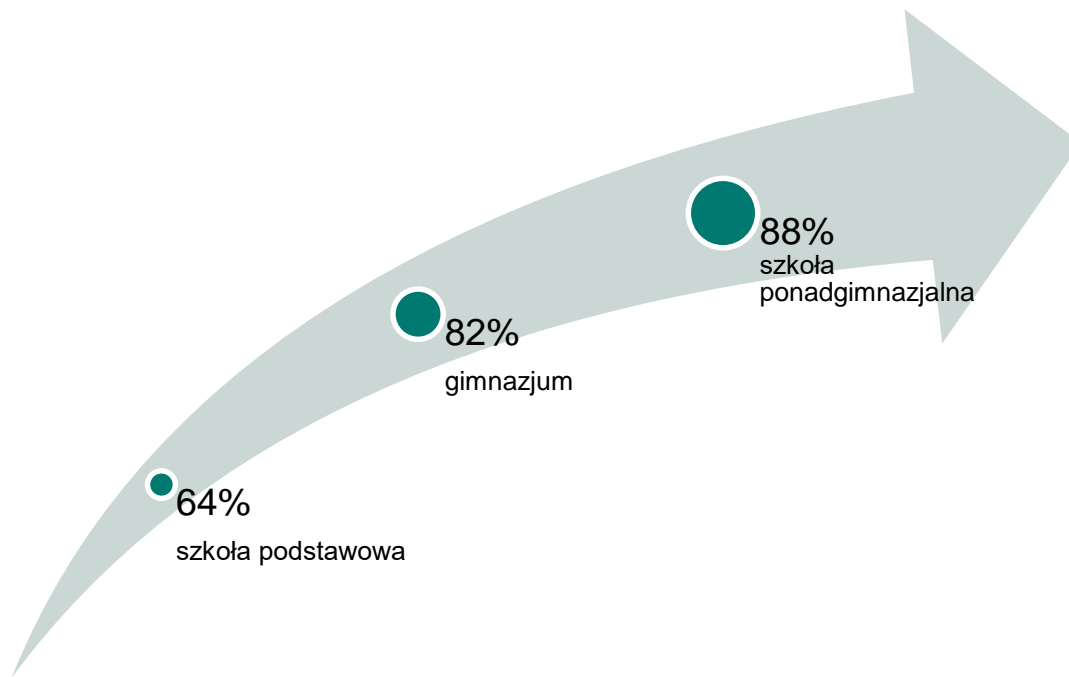
- rentowność obligacji a stan gospodarki
- waluty a eksport
- stopy referencyjne a oprocentowanie kredytów

Największe braki w umiejętnościach ekonomicznych to:

- rozumienie warunków lokat
- obliczanie odsetek od lokaty

Posiadanie pieniędzy na własne wydatki przez uczniów

Odsetek uczniów posiadających własne pieniądze rośnie wraz z wiekiem – wśród uczniów VI klas szkoły podstawowej wynosi 64%, III klas gimnazjum – 82%, a przedostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej – 88%.

Szkoła podstawowa N=600, Gimnazjum N=600, Szkoła ponadgimnazjalna N=600

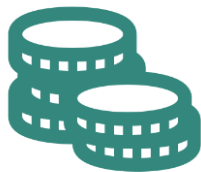
Posiadanie oszczędności przez uczniów

28% uczniów szkoły
podstawowej

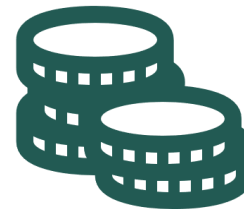
300 zł*

29 % uczniów
gimnazjum

450 zł*

32% uczniów szkoły
ponadgimnazjalnej

600 zł*

*Szkoła podstawowa N=600, Gimnazjum N=600, Szkoła ponadgimnazjalna N=600
mediana

Indeks Zaawansowania Korzystania z Finansów

■ Indeks zbudowany na podstawie pytań o:

posiadanie pieniędzy
na własne wydatki

posiadanie
oszczędności

posiadanie
konta w banku

posiadanie karty
płatniczej/kredytowej

zakupy w Internecie

Uczniowie przedostatnich klas szkoły ponadgimnazjalnej uzyskali znacznie wyższą punktację w IZK niż uczniowie III klas gimnazjum (wysoką wartość IZK posiada 9% uczniów gimnazjum i 29% uczniów szkoły ponadgimnazjalnej).

	Niski (0-1 punktów)	Średni (2-3 punktów)	Wysoki (4-5 punktów)
Gimnazjum	48%	43%	9%
Szkoła ponadgimnazjalna	31%	40%	29%

Gimnazjum N=600, Szkoła ponadgimnazjalna N=600

Uczniowie

- Należy kształtować postawy związane z byciem **świadomym konsumentem i pracownikiem**, a także **przedsiębiorcą**. Ważne jest przybliżanie praktycznej, osadzonej w doświadczeniu rodziny, wiedzy na temat produktów bankowych, ale również niebezpieczeństw związanych z korzystaniem z nieprzemyślanych kredytów czy pożyczek. Konieczne jest wprowadzenie do procesu nauczania podstawowych pojęć ekonomicznych i finansowych. W ofercie edukacyjnej powinny się znajdować tematy interesujące uczniów: inwestowanie pieniędzy, oszczędzanie, planowanie kariery zawodowej oraz zakładanie własnej firmy.
- Wiedzę ekonomiczną można uczynić bardziej interesującą i łatwiejszą do zrozumienia dla uczniów szkół ponadpodstawowych/ ponadgimnazjalnych poprzez powiązanie jej z **obszarami zainteresowań uczniów** (np. sport, muzyka, gry komputerowe, moda i podróże), tzn. m.in. wyjaśniając zagadnienia ekonomiczne bazując na przykładach pochodzących z obszarów zainteresowania uczniów. Np. obecnie ich zainteresowanie budzą kryptowaluty czy pozyskiwanie dofinansowania działalności gospodarczej. W związku z tym ich potrzeby i zainteresowania powinny być zatem **systematycznie diagnozowane**.

REKOMENDACJE

Uczniowie

- Programy edukacyjne mające na celu pogłębienie wiedzy z zakresu ekonomii, finansów oraz gospodarki powinny przede wszystkim charakteryzować się **użytecznością**, tj. możliwością wykorzystania nabytych przez uczniów umiejętności i wiedzy w życiu codziennym.
- Należy kształtować **postawy związane z gospodarnością, zarządzaniem pieniędzmi** – poprzez odwołania do kieszonkowego, budżetu domowego, czy też wykorzystując możliwości oszczędzania w ramach szkolnych programów oszczędnościowych.
- Działalność edukacyjna wśród uczniów VI klas szkoły podstawowej powinna szczególnie skupić się na **sposobach oszczędzania pieniędzy**, ponieważ znajduje się to w polu ich zainteresowania.

REKOMENDACJE

Rodzice

Szkoły

- Głównymi kanałami dotarcia powinny być **rodzina i lekcje** w szkołach (WOS), ponieważ są to najczęściej wykorzystywane przez uczniów źródła wiedzy ekonomicznej. Dobrym kanałem dotarcia są również **programy telewizyjne** (dla młodszych) i **Internet** (dla starszych).
- Warto **powiązać ze sobą źródła wiedzy ekonomicznej** wykorzystywane przez uczniów, tak by rodzina, szkoła i media uzupełniały się. Dobrze byłoby gdyby rodzice i nauczyciele mogli czerpać z mediów treści potrzebne do edukacji ekonomicznej dzieci. Sami uczniowie też mogą czerpać wiedzę o ekonomii z mediów – z Internetu czy telewizji. Warto wskazywać im (również za pośrednictwem nauczycieli i rodziców) źródła ciekawych i wiarygodnych materiałów edukacyjnych.
- Rodzice – główne 'źródło' pieniędzy uczniów oraz szkoły (edukując o sposobach i założeniach oszczędzania) powinni **skoordynować działania**.

REKOMENDACJE

Rodzice
Nauczyciele

- **Rozmowy z rodzicami** mają duży wpływ na wiedzę ekonomiczną ich dzieci. W związku z tym należy uzmysławiać rodzicom ich rolę w przekazywaniu wiedzy ekonomicznej. Rodzice powinni prezentować dzieciom, jak zarządzają budżetem domowym i w miarę możliwości włączać je w procesy decyzyjne w tym zakresie.
- **Uczniowie zaniżają** swoją wiedzę ekonomiczną. Uświadomienie im, że więcej wiedzą o ekonomii to przede wszystkim rola rodziców, ale także nauczycieli (głównie WOS oraz podstaw przedsiębiorczości). Pokazanie uczniom, że wiedzą na temat ekonomii więcej, niż im się wydaje, pomoże w zmianie postrzegania wiedzy ekonomicznej jako trudnej do zrozumienia. Kluczowe jest **dostosowanie przekazu** do poszczególnych grup wiekowych (by zbyt trudne treści nie zniechęcały młodszych uczniów).
- Warto wskazać rodzicom i nauczycielom (głównie WOS i podstaw przedsiębiorczości) dodatkowe **źródła materiałów edukacyjnych** z zakresu finansów, ekonomii i gospodarki.

REKOMENDACJE

Uczniowie szkół ponadpodst.

- Na etapie szkoły ponadpodstawowej warto prowadzić działania edukacyjne oparte na **dyskusjach z klasą**, dyskusjach w grupach oraz praktycznych działaniach w postaci zakładania własnej mini firmy.
- W ofercie edukacyjnej powinny się m.in. znajdować **tematy interesujące uczniów**: inwestowanie pieniędzy, planowanie kariery zawodowej oraz zakładanie własnej firmy. Do szkół zawodowych należy adresować działania dotyczące innej tematyki niż do ogólnokształcących (np. zagadnienia związane z zatrudnieniem i samozatrudnieniem, rynkiem pracy, rodzajami ubezpieczenia dotyczą głównie uczniów wchodzących po ukończeniu szkoły na rynek pracy). Należy uwzględnić generalnie wyższy poziom kompetencji ekonomicznych uczniów szkół zawodowych w porównaniu z uczniami liceów ogólnokształcących.
- Warto na tym etapie edukacyjnym wyjaśniać złożone **zależności makroekonomiczne**.
- Głównymi kanałami dotarcia do uczniów powinny być **rodzina i lekcje w szkołach** (WOS i podstawy przedsiębiorczości), ponieważ są to najczęściej wykorzystywane przez nich źródła wiedzy ekonomicznej. Dobrym kanałem dotarcia jest również **Internet**, ponieważ to medium jest codziennie wykorzystywane przez zdecydowaną większość uczniów.

REKOMENDACJE

Szkoły

- **Szkolni doradcy zawodowi** powinni być brani pod uwagę jako:
 - nowy, naturalny lider działań edukacyjnych nakierowanych na podnoszenie wiedzy i umiejętności przedsiębiorczych, dotyczących ekonomii i finansów;
 - istotny beneficjent oferty edukacyjnej skierowanej do nauczycieli.
- Warto byłoby wprowadzić w szkołach **testy kompetencji** (podobne do tych, na podstawie których określony został Indeks Kompetencji Ekonomicznych), ponieważ uzmysławiają one uczniom (a także nauczycielom i rodzicom), jaki jest ich stan wiedzy z zakresu ekonomii. Formuła takiego testu mogłyby być podobna do ogólnopolskich testów matematycznych, np. Alfik, Puchacz Piotr. Najlepiej byłoby, gdyby test miał charakter interaktywny. W ten sposób edukacja ekonomiczna w konkretnych szkołach mogłaby kłaść nacisk na obszary, w których zostały ujawnione braki. Organizator testu powinien zapewnić możliwość konkurowania z innymi – często nawet nie same nagrody, ale rywalizacja bywa dla uczniów silnym motywatorem.

REKOMENDACJE

Szkoły Nauczyciele

- Ważne jest zapewnienie nauczycielom możliwości **bezpłatnego podnoszenia kwalifikacji** (kursów, szkoleń, seminariów) w zakresie ekonomii i finansów. Szkolenia dla nauczycieli mogą mieć różne formy, jednak powinny być nastawione na możliwości włączania zagadnień ekonomicznych i finansowych do prowadzonych przez nich przedmiotów.
- Badanie wskazało na potrzebę zapewnienia szkoleń dla nauczycieli prowadzonych przez specjalistów z danej dziedziny, najlepiej **ekspertów branżowych**, jednocześnie mających rozeznanie w potrzebach nauczycieli i możliwościach implementacji treści podczas zajęć z uczniami.
- Istotne jest, aby uczestnictwo w kształceniu kończyło się nadaniem **uprawnień lub zdobyciem certyfikatu** – nauczyciele cenią potwierdzenia uczestnictwa w różnych formach rozwoju zawodowego, ponieważ pomagają im to w awansie zawodowym.

REKOMENDACJE

Szkoły Nauczyciele

- Na poziomie oferty kierowanej do szkół (nauczycieli i uczniów) należy wyraźnie **różnicować działania edukacyjne** w zależności od etapu edukacyjnego, a nawet wieku uczniów w danym typie szkoły.
- Szkoły powinny **wspomóc rodziców** w procesie edukacji ekonomicznej poprzez pokazanie funkcjonowania produktów finansowych, np. karty płatniczej, płatności internetowych, a także zaangażowanie uczniów w dodatkowe programy, jak np. SKO.
- Sugeruje się większe wsparcie kadry szkół podstawowych w zakresie wskazania zagadnień możliwych do realizacji z **najmłodszymi uczniami szkół podstawowych**.
- Warte rozważenia jest podjęcie działań informacyjnych na temat możliwości korzystania ze **spotkań z ekspertami/pracownikami** instytucji finansowych i organizowania w nich wizyt.
- W przygotowaniu i realizacji wydarzeń edukacyjnych należy uwzględnić **materialne i pozamaterialne motywatory** (nagrody) dla uczniów oraz **wynagrodzenie** dla nauczycieli wykonujących pracę przy wdrażaniu tych wydarzeń.

REKOMENDACJE

Szkoły Nauczyciele

- Wsparcie dla nauczycieli powinno przewidywać pomoc w uzupełnieniu **bazy środków dydaktycznych** oraz podnoszeniu kompetencji umożliwiających posługiwanie się nimi. Pomoc powinna dotyczyć też wskazania potencjalnych źródeł pozyskiwania nowych materiałów dydaktycznych.
- Pożądane jest zwiększenie dostępu nauczycieli do **gier edukacyjnych**. Warto stworzyć nauczycielom możliwość edukacji w zakresie samodzielnego opracowywania gier ekonomicznych.
- Należy **testować trafność** proponowanych form doskonalenia, np. poprzez systematycznie prowadzone badanie potrzeb i oczekiwań oraz ewaluację zrealizowanych propozycji. Należy zwiększyć otwartość na indywidualne preferencje odbiorców.
- Należy podejmować **działania informacyjno-promocyjne** podnoszące w świadomości uczniów, ich rodziców i nauczycieli rangę przedmiotów WOS i podstawy przedsiębiorczości w systemie kształcenia oraz podkreślające wagę kompetencji nabywanych przez uczniów w ramach tych przedmiotów.

NBP

Narodowy Bank Polski

Justyna Furman

Departament Edukacji i Wydawnictw
Zespół Badań i Ewaluacji

Justyna.Furman@nbp.pl

NBP

Narodowy Bank Polski

Marcela Wasilewska

Departament Edukacji i Wydawnictw
Zespół Badań i Ewaluacji

Marcela.Wasilewska@nbp.pl

NBP

Narodowy Bank Polski

www.nbp.pl